

Dones i immigració

Sònia Parella Rubio

Col·leccions CiP

Articles Feministes

número 4, 2010

Institut de Ciències Polítiques i Socials
Adscrit a la Universitat Autònoma de Barcelona

Col·lecció d'Articles Feministes

Aquesta col·lecció d'articles digitals és un espai de reflexió sobre els èxits i els reptes feministes a la Catalunya d'avui. Es tracta d'una col·lecció no periòdica d'encàrrecs a persones expertes sobre temes candents pel feminisme; articles acadèmics curts baixats a l'anàlisi pràctic de la realitat i l'actualitat.

Autora

Sònia Parella Rubio és Doctora en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i professora agregada al Departament de Sociologia de la mateixa universitat. És investigadora del GEDIME (Grup d'Estudis sobre Immigració i Minories Ètniques - UAB), dirigit per la catedràtica Carlota Solé.

Ha publicat diversos llibres, capítols de llibre i articles en revistes especialitzades d'àmbit nacional i internacional sobre l'estudi de les migracions des d'una perspectiva de gènere, migracions i mercat de treball, famílies transnacionals, així com sobre processos i pràctiques transnacionals en contextos de migració.

Anàlisi de la situació actual

Un tret dels nous models migratoris arreu del món i una realitat social consumada a Catalunya - sobretot des de finals de la dècada dels noranta del segle passat -, és l'augment de l'arribada d'immigració femenina amb projectes de caràcter eminentment econòmic. Tant les dades quantitatives (la *Encuesta Nacional de Inmigrantes 2007* –ENI 07- del INE)¹ com les qualitatives mostren una gran diversificació de les experiències migratòries femenines; així com el fet que moltes d'aquestes dones arriben soles, essent pioneres del procés migratori.

Des de la perspectiva dels països d'origen, les migracions femenines es deuen a una gran multiplicitat de factors, entre els que podem destacar les escasses oportunitats d'ocupació, els devastadors impactes dels plans d'ajustament estructural a moltes regions, unit a l'increment de les llars monomarentals i a d'altres condicionants de gènere (fugida de situacions de violència masclista, etc.). Però aquests processos migratoris no només venen determinats pels condicionants de les zones d'origen; són el resultat tant de la feminització dels denominats "circuitos globals de supervivència" en els termes que planteja la sociòloga Saskia Sassen² com, especialment, de les transformacions en els mercats de treball dels països de destinació. Aquests països s'han convertit en destacats reclutadors de mà d'obra femenina per tal de portar a terme les tasques de cura i d'altres ocupacions de baix salari, principalment en el sector serveis.

Efectivament, la demanda de força de treball des de les economies post industrials és cada cop més global i difereix en funció del gènere. Així ho posa de manifest el fet que generin llocs de treball per a dones migrades que s'ocupen en les activitats vinculades a la reproducció social. Es tracta de tasques que sempre han estat considerades *pròpies de*

¹ Samper, Sarai; Moreno, Raquel (2009). *Trajectòries sociolaborals de la població immigrada. Factors explicatius*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill [<http://www.fbofill.cat>]

² Sassen, Saskia (2003) *Contra geografías de la globalización. Género y ciudadanía en los circuitos transfronterizos*, Traficantes de Sueños, Madrid.

dones, però que ara passen a formar part d'un mercat que opera des de coordenades globals, en el context del que es coneix com *internacionalització de la reproducció*.

Sens dubte, la situació laboral de les dones migrades no es pot deslligar del denominat "col·lapse del sistema de cura"³. Les dones d'origen immigrant estan gradualment realitzant, des del mercat, part del treball reproductiu que, fins a ara, s'havia assignat a les dones en l'àmbit privat i sense remuneració a canvi. S'assisteix a una nova divisió del treball entre família, mercat i Estat, que suposa transitar des del model "familiar" de cura cap a un model de cura "dona migrant a la família", que opera des del mercat⁴. Aquest nou model permet alleugerir les responsabilitats i el volum de treball reproductiu de les famílies amb "dos salaris" i, en definitiva, possibilita la reproducció social de societats que s'enfronten a dificultats a l'hora de seguir organitzant socialment la cura des dels models tradicionals de divisió sexual del treball.

És des d'aquestes coordenades que podem considerar que la reorganització global del treball de cura s'està sostenint gràcies a la intensificació de les desigualtats entre dones, a través de la proliferació d'ocupacions sota condicions de màxima vulnerabilitat, marginalitat, invisibilitat i subordinació⁵. Amb la finalitat d'il·lustrar les especificitats del sud d'Europa pel que fa al seu potencial per a reclutar dones migrades com a empleades domèstiques, ens podem remetre a la tipologia de règims de benestar d'Eleonore Kofman⁶. L'autora classifica el cas d'Espanya com a règim de benestar "conservador del sud" (*conservative southern*) en relació al vincle entre migració i ocupació femenina. La insuficient despesa en serveis per a les famílies i en serveis socials genera pautes d'ocupació per a les dones migrades basades, principalment, en el treball domèstic assalariat (entès com ocupació dins les llars, amb una destacada presència de l'economia submergida i de la modalitat de "treballadores domèstiques internes", en detriment de l'ocupació en serveis socials, educatius, sanitaris, que és la pauta predominant en països com Suècia).

³ Harrington, Mona (1999) *Care and Equality, Inventing a New Family Politics*, Routledge, New York.

⁴ Bettio, Francesca et al. (2006) "Change in care regimes and female migration, the 'care drain' in the Mediterranean" en *Journal of European Social Policy*, vol. 16, nº 3, pp. 271-285.

⁵ Parella, Sònia (2003) *Mujer, inmigrante y trabajadora, la triple discriminación*, Anthropos, Barcelona.

⁶ Kofman, Eleonore (2008) "Gendered Migrations, Livelihoods and Entitlements in Europe", en N. Piper (ed.) *New Perspectives on Gender and Migration*, New York, Routledge.

Tal com ens recorda Ruth Mestre⁷, si les dones del Sud migren cap al Nord a “fer treballs remunerats de dones”, això és així precisament perquè la societat de destinació els assigna aquestes ocupacions. En aquest sentit, els estats receptors juguen un paper clau en la gestió d'aquest treball de cura, a través de polítiques que regulen el tipus d'entrada de les treballadores migrades, així com els seus drets i oportunitats com a treballadores i com a ciutadanes. Són regulacions que després es traslladen i concreten en les pràctiques que les llars porten a terme.

En el cas de Catalunya, són tres els principals elements normatius que generen processos de diferència, desigualtat i subordinació en el mercat de treball per a les dones migrades: els continguts i principis de la política migratòria; la desregulació laboral de determinades ocupacions feminitzades –el treball domèstic assalariat–; així com les respostes polítiques davant la conciliació de la vida laboral i familiar i la gestió de la cura de les persones dependents. Aquests factors de caràcter més estructural operen i, a la vegada són legítims, a partir de la construcció simbòlica. És així com el vincle entre dona migrada i determinades ocupacions es va consolidant a través d'estereotips i prejudicis que condicionen les oportunitats laborals d'aquestes treballadores a l'hora de cercar una feina o de promocionar-se cap a d'altres sectors laborals.

Propostes d'actuació

Sens dubte, abordar els condicionants que expliquen la segregació laboral de les dones migrades en el mercat de treball i identificar els principals reptes i les possibles solucions, adquireix una complexitat específica en un context de crisi econòmica com el que ara es manifesta amb gran intensitat a la nostra societat. Davant la crisi, correm el risc d'accentuar la dualitat sexual del mercat de treball i les formes de segregació horitzontal i vertical que afecten negativament les dones en general, i les migrades en particular, la qual cosa ens allunya de la igualtat salarial, de la protecció del seus drets com a treballadores i, per tant, de la seva inclusió en l'ocupació de qualitat. A tall de síntesi, a continuació

⁷ Mestre, Ruth (2005) “Trabajadoras de cuidado. Las mujeres de la Ley de Extranjería” en F. Checa (ed.), *Mujeres en el camino*, Barcelona, Icaria.

s'enumeren alguns dels reptes per tal de superar la subordinació laboral que afecta a les dones migrades des de les seves múltiples connexions i interseccions⁸:

- Repensar les polítiques públiques de gestió de cura des de la transformació del paper de la dona com a "cuidadora universal" i l'abandonament de les "solucions privades" que se sustenten en la precarietat de determinats col·lectius i en les desigualtats de gènere. Ens trobem davant la necessitat d'un canvi de model econòmic que exigeix la reorganització de la cura i de la protecció social, a fi i efecte de millorar les condicions laborals de les treballadores que actualment la porten a terme des d'un mercat des regulat. El fet que el desplegament de la "Llei de Dependència" (*Llei 39/2006, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència*) s'estigui concretant principalment a través de les prestacions econòmiques d'atenció a la dependència en detriment de l'oferta de serveis, no afavoreix aquest canvi de model.
- Partint del fet indiscutible que l'ocupació és el factor clau per a la cohesió social, cal superar totes les barreres que, des del gènere, la nacionalitat i la condició social de "migrades", n'obstaculitzen l'accés. La incorporació d'aquestes dones en el mercat de treball en condicions d'igualtat no només suposarà avenços en les seves condicions de vida (autonomia econòmica, desenvolupament capacitats, etc.) i en l'exercici de la igualtat d'oportunitats; sinó que permetrà aprofitar de forma més eficient un capital humà absolutament necessari en un context de canvi de model econòmic cap a activitats de major valor afegit. A tal efecte, una de les línies d'acció primordials és revisar el procediment d'homologació i convalidació de títols acadèmics i professionals estrangers, amb la finalitat d'afavorir les tramitacions i possibilitar la mobilitat laboral de les persones titulades cap a les feines qualificades.
- Un altre dels reptes és dissenyar dispositius preventius que permetin evitar els riscos d'estigmatització de la població immigrada en contextos de crisi econòmica, ja que ben sovint les persones migrades són vistes com a culpables de l'increment de l'atur i la precarietat laboral.

⁸ Parella, Sònia (2009) "Reptes davant la inserció laboral de les dones migrades en un context de crisi d'ocupació". Article publicat en el Blog "Alius Modus", 11-10-2009

[<http://aliusmodus.com/blog/esp/retos-ante-la-insercion-laboral-de-las-mujeres-migradas-en-un-contexto-de-crisis-de-ocupacion/>]

A tall de conclusió, el diagnòstic presentat mostra que la posició social de les dones migrades a les societats actuals necessàriament requereix tenir en compte les divisions socials de gènere, classe social, raça (i etnicitat) que afecten la vida quotidiana de les dones migrades i el seu accés als recursos⁹. És per això que és interessant plantejar les polítiques d'igualtat des de la voluntat d'analitzar i mesurar si el significat que el seu "marc interpretatiu" atribueix a la desigualtat de gènere pot suposar o no l'exclusió del col·lectiu de dones migrades¹⁰. Donat que la posició laboral i social de les dones migrades és resultat d'una sèrie de processos que tenen a veure amb un complex entramat de factors de desigualtat (gènere, classe social, grup ètnic, nacionalitat, etc.), que interactuen de forma simultània a través de les normes, les pràctiques i els discursos, es fa indispensable considerar la interseccionalitat política a l'hora de dissenyar les polítiques d'igualtat.

⁹ Anthias Flora (1998). "Rethinking social divisions: some notes towards a theoretical framework". *Sociological Review*, vol. 46, no. 3, pp. 505-53.

¹⁰ Bustelo, María; Lombardo, Emanuela 2007 (eds.) *Políticas de igualdad en España y en Europa*. Madrid: Cátedra.